

АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ ЯК БАЗОВОЇ КАТЕГОРІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

In the article the question of determining the situation as an economic category of enterprise management in the aspect of development a new situational-subject approach in management is considered. The generalized classification of situations, that arise from relations of the enterprise with the surroundings, the accountance of subject's behavior of the situation is given.

Перехід до ринкових відносин — це складний і важкий процес для кожного підприємства, кожної організації. Він вимагає мобілізації всіх сил і засобів підприємства. Високий ступінь невизначеності розвитку подій у зовнішній середовищі і такі ж несподівані його впливи на підприємства змушують їх динамічно функціонувати, адаптуючись до цих змін. Ця адаптація повинна бути не тільки пасивною (тобто такою, що забезпечує зміну своєї поведінки з метою пристосування до зовнішнього середовища для забезпечення більш ефективного функціонування підприємства), але й активною. В цьому випадку мова йде про активний вплив на компоненти зовнішнього середовища, щоб свідомо управляти процесом створення майбутніх ситуацій.

Труднощі прийняття рішень при розгляді завдань управління розвитком зовнішніх соціально-економічних ситуацій обумовлені особливостями, які характерні для цих сфер, а саме:

взаємозв'язком процесів, які в них відбуваються (політичних, економічних, соціальних тощо), і їх багатогранністю; через це неможливо здійснювати виділення і детальне дослідження окремих явищ (наприклад, тільки політичних або тільки економічних), тому всі процеси, які відбуваються всередині цієї соціально-економічної системи, повинні розглядатися і досліджуватися в сукупності;

відсутністю достатньої кількисної інформації про динаміку процесів, що змушує використовувати поряд з кількісною й якісною (експертну) інформацію при формалізації таких процесів;

нестационарністю самих процесів, причому характер зміни тих або інших характеристик процесів найчастіше невідомий, що ускладнює побудову їх кількісних моделей;

необхідністю врахування поведінки та узгодження інтересів учасників ситуації.

Все це призводить до появи різних проблемних ситуацій у взаємовідносинах підприємства з зовнішнім середовищем, розв'язання яких викликає потребу в ефективному керуванні. Вимога практики, у свою чергу, потребує нагального вирішення загальної проблеми розробки нових теоретичних підходів до управління розвитком ситуації на підприємстві з урахуванням її соціогуманітарних та технологічних аспектів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій [1 – 10], в яких започатковано розв'язання цієї проблеми свідчить, що значний внесок у розробку ситуаційного підходу внесли такі вітчизняні та іноземні вчені: Р. Моклер, Дж. Форрестер, Г. Кунц, О'Доннел, Д. А. Поспелов, Д. М. Гвишиани; В. А. Василенко, Ю. П. Сурмин, И. В. Прагнишвили, В. И. Максимов, А. А. Кулинич, В. Б. Силлов, Т. А. Таран, В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Трідід.

Але невирішеними питаннями загальної проблеми залишаються недостатня розробка питань, пов'язана з управлінням взаємодією суб'єктів ситуації, їх поведінкою та інтересами. Відповідно до останніх західних досліджень, саме у сфері узгодження інтересів учасників ситуації з поставленими стратегічними цілями компанії зазначається більше можливостей підвищення ефективності її діяльності [11].

Метою статті є визначення "ситуації" як економічної категорії управління підприємством, яка дає підставу для розробки нового ситуаційно-суб'єктного підходу в управлінні та проведенні узагальненої класифікації ситуацій, які виникають у взаємовідносинах підприємства із зовнішнім середовищем з урахуванням поведінки суб'єктів ситуації.

У сучасному динамічному ринковому середовищі на перший план висувається поняття "ситуація", оскільки вона відбиває сукупність найбільш важливих, актуальних факторів, які впливають на функціонування та розвиток підприємства як системи.

Адже у своєму первісному значенні термін "ситуація" у перекладі з латинського означає: становище, обстановка, сукупність обставин [7].

Використання поняття ситуації тісно пов'язане з поняттям ситуаційного підходу, вперше введеним в науковий обіг американським вченим Р. Моклером в (60 – 70-ті роки ХХ ст.) [1]. Приблизно в той же час проблемами ситуаційного управління займалися закордонні та вітчизняні вчені: Дж. Форрестер [2], Д. А. Поспелов [3], Д. И. Гвишиани [4], Г. Кунц, О'Доннел [5]. Підхід, заснований на дослідженні поведінки системи в різноманітних ситуаціях, які створюються зовнішнім середовищем, дозволяє оцінювати та прогнозувати стан системи в динаміці і найбільш підходить для вирішення слабко структурованої проблеми взаємодії підприємства з екстремальним нестійким зовнішнім оточенням. На думку В. О. Василенко, до сьогоднішнього часу багато аспектів ситуаційного управління не розроблені, немає методів і прикладів ситуаційного управління, відсутня класифікація ситуацій, а більшість робіт авторів зводяться до емпірики ситуацій, тобто до практичного розбору заздалегідь складених виробничих ситуацій "Case study" [7].

Д. А. Поспелов вважав ситуацією на об'єкті управління сукупність усіх відомостей про структуру об'єкта управління і стан його функціонування в певний момент часу (поточна ситуація), а також відомостей про стан системи управління і технології управління (повна ситуація) [3].

Ю. П. Сурмин вважає термін "ситуація" дуже багатозначним (табл. 1) [9].

Незважаючи на різноманіття розуміння ситуації, автор виділяє те загальне, що властиве різним концептуальним підходам:

ситуація є результатом соціальних змін;

ситуація впливає з попередньої ситуації та впадає в наступну ситуацію, тобто вона процесуальна [12].

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття "ситуація"

№ п/п	Підхід до визначення сутності поняття	Сутність поняття "ситуація"	Науковий напрямок, що використовує поняття в зазначеному аспекті
1	Подійний підхід	Ситуація — це деяка сукупність подій (ланцюг, коло, вузол подій), пов'язаних у цілісність проблемою	Теорія подій
2	Підхід з погляду умов діяльності	Ситуація — це комплекс, що визначає існування проблеми	Теорія діяльності; прагматологія
3	Факторний підхід	Ситуація — це складна взаємодія різного роду факторів, котрі сприяють розв'язанню проблеми або перешкоджають цьому	Теорія факторів; факторний аналіз
4	Системний підхід	Ситуація — це стан системи, який характеризується деякими ознаками	Ситуаційний підхід

На процесуальному аспекті поняття ситуації наголошують також представники окремого напрямку, який вивчає процеси управління розвитком ситуації. Представниками цього напрямку є російські та українські вчені: І. В. Прагнишвили, В. І. Максимов, А. А. Кулинич, В. Б. Сілов, Т. А. Таран та ін. На думку автора, цей науковий напрямок є розвитком положень теорії ситуаційного управління Д. О. Поспелова, його метою є аналіз тенденцій саморозвитку соціально-економічних ситуацій та визначення стратегій щодо управління ними.

На думку В. І. Максимова, поняття ситуації містить у собі різні за природою і характером процеси (соціальні, економічні, політичні тощо), які характеризують взаємодію внутрішнього та зовнішнього середовищ соціально-економічного об'єкта [6, с. 5 – 6]. Це визначення, на думку автора, пропонує розгляд ситуації як сукупності процесів, які обумовлюють динаміку її розвитку, тоді як у класичному розумінні ситуація розглядається як явище, яке відображає процеси.

У роботі [5, с. 41] З. К. Авдеева, С. В. Ковриги поняття ситуації використовують для характеристики конфліктних областей розвитку соціально-економічного об'єкта. Для цього вводиться поняття "конфліктна ситуація", яка відображає реальну ситуацію, де виникає предмет конфлікту та визначаються протилежні його сторони — суб'єкти або групи, які мають певні інтереси відносно цього предмета. Конфліктна ситуація виникає, коли реальні протиріччя задля досягнення певної мети проявляються у протистоянні їх носіїв та прагненні зашкодити одне одному у задоволенні певних інтересів або прагнень і змінити свої погляди, думки позиції тощо.

Отже, автори намагаються при моделюванні ситуацій врахувати певні протилежні інтереси суб'єктів ситуації, але не вважають їх визначальними.

На думку автора, при описанні соціально-економічних ситуацій, які складаються в процесі взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем, потрібно враховувати не тільки специфічну структуру ситуацій, можливість її еволюції в часі, але й поведінку людей — активних суб'єктів ситуації, які істотно впливають на формування цілей і стратегій розвитку соціально-економічних об'єктів через реалізацію своїх інтересів — і протидію інтересам інших суб'єктів. Тобто різні точки зору, переконання, уявлення й інтереси призводять до різного бачення напрямків розвитку і способів реалізації стратегій розвитку соціально-економічних об'єктів, тому що інтереси суб'єктів можуть перетинатися, а можуть суперечити один одному. Отже, можуть ставитися і різні цілі розвитку соціально-економічних об'єктів. Тому вектор цілей повинен визначатися з урахуванням інтересів суб'єктів.

Для цього треба, перш за все, звернутися до онтологічного дослідження поняття ситуації, що дозволить, по-перше, визначити справжню філософську основу наукового пізнання ситуації; по-друге, на цій основі систематизувати існуючий обсяг знань щодо ситуації і більш ефективно оволодіти знаннями; по-третє, створити умови для розробки нової, більш ефективної методики управління ситуаціями.

Отже, онтологічна актуальність дослідження поняття "ситуація" останнім часом зростає насамперед тому, що в сучасній реальності зростає її власна внутрішня невизначеність, ослаблення в ній внутрішньої пов'язаності. На думку М. П. Бузского [12], ситуація — це спосіб прояву даного середовища для конкретних підприємств, оскільки у формі ситуації із середовища "витягається" таке компонування змісту, яке створює своєрідний "континуум", що забезпечує безперервність і гарантованість об'єктивації задуму в проекті і предметному втіленні.

Ситуація за своїм змістом багатогарова, оскільки вона містить сукупність потреб суспільства, різні ціннісні та цільові орієнтири, символи культури, тексти й інші компоненти. Саме тому, що ситуація моделює саме суспільство, в якому й виявляється вищевказане середовище, ситуація виявляє свою принципову незавершеність і потенційну нескінченність.

Виникає протиріччя між природою самої ситуації, що моделює нескінченність і незавершеність реальності, труднощі її визначення через категорію форми або міри, з одного боку, і необхідність раціонально-кінцевого визначення ситуації для зарахування її в конкретні програми, плани, цільові проекти — з іншого.

Специфіка цього протиріччя в полягає тому, що воно не має свого "третього" — підстави, що зв'язує ці два боки, тобто зняття нескінченності ситуації відбувається усередині її власного буття завдяки її специфічному моделюванню, в якому її нескінченний потенціал повинен набути кінцевої форми. Ситуація, отже, може розглядатися як можливість узгодження й інтеграції підприємства і суспільства. Підставою такої інтеграції є соціум, котрий функціонує як визначений масштаб індивідів, що створює конкретну соціальну форму або метасуб'єкт [12].

Тому можна стверджувати, що будь-які процеси, які відбуваються в просторі суспільства і пов'язані з його відтворенням, вбудовані в метасуб'єкт, що є основою сумісності, інваріантності будь-яких можливих проектів, дій, технологій, створення структур, організаційних

форм і т. д. Простір даного суб'єкта є історично конкретною межею, що забезпечує рамки проходження через нього змісту об'єктивної реальності. Оскільки більшість зв'язків у цій реальності не освоєні і раціонально не структуровані, в просторі цього метасуб'єкта співіснують як раціональні структури, так і ті ірраціональні поля, що відокремлюють один від одного ці структури і містять у собі можливості суспільства, його ще не розкритий потенціал.

У цьому плані ситуація і виражає собою форму визначення і зміни реальності в рамках існування метасуб'єкта. Ситуація складається об'єктивно як можливість узгодження і співвіднесеності різних сторін життя суспільства в самому процесі суспільного виробництва і функціонування, але відкривається вона як можливість формування і переробки предметної дійсності. Та оскільки сам метасуб'єкт не представлений у сприйнятті, не фіксований як особливі суспільні відносини або форма, він розкривається індивідами і колективами "зсередини" — у ході виявлення їхньої присутності в контексті тієї або іншої ситуації (необхідність реформування, відновлення різних технічних систем, зміна стилів і методів керування й ін.)

Оскільки ситуація завжди існує як соціально оформлена реальність [2], вона так чи інакше здобуває статус своєрідної предметності через створення внутрішньо зв'язаного середовища, що відкриває, забезпечує можливості, а також границі її предметно-практичного освоєння, перетворення. Насамперед, ситуація починає співвідноситися з тими цілями, в яких відбувається самовизначення і діяльність різних соціальних суб'єктів. Це значить, що ситуація набуває цінності не як дане, а як сприятливі умови для можливих перетворень і реконструкцій.

Отже, враховуючи це, можна стверджувати, що ситуація може розглядатися як можливість узгодження й інтеграції підприємства та суспільства. Підставою такої інтеграції є соціум, який функціонує як визначений масштаб індивідів, що створює конкретну соціальну форму або метасуб'єкт (рис.1). В такому контексті вирішальну роль у формуванні та розвитку ситуації має "суб'єктний фактор".

Рис. 1. Ситуація як можливість узгодження й інтеграції підприємства і суспільства

Отже, узагальнивши зміст різних трактувань поняття "ситуація" та висновки, зроблені при аналізі онтологічного змісту цього поняття, автором пропонується таке визначення: **ситуація** — це такий стан об'єкта управління (підприємства як відкритої системи), який визначається сукупністю найбільш важливих актуальних факторів, котрі характеризують стан ресурсів підприємства, різних компонентів зовнішнього середовища; загальносистем-

них факторів та суб'єктних факторів, що характеризують взаємодіючі суб'єкти, їх цілі та можливості відносно впливу на розвиток ситуації.

Це дає підставу для розробки нового ситуаційно-суб'єктного підходу в управлінні підприємством, який базується на прогнозуванні та виявленні зовнішніх тенденцій, ризиків, небезпеки та можливостей, здатних не тільки змінити ситуацію, яка нині склалася, але й визначати нові напрямки її розвитку в майбутньому з урахуванням поведінки людей — активних суб'єктів ситуації, які істотно впливають на формування цілей і стратегій розвитку соціально-економічних об'єктів, через реалізацію своїх інтересів, протидіючи інтересам інших суб'єктів. Врахування та використання за власними інтересами змін, які здійснюються у зовнішньому середовищі, надає підприємству змогу значно економити власні обмежені ресурси.

Класифікація ситуацій. Однією з основних проблем будь-якого наукового напрямку є класифікація об'єктів, що входять до предметної області розглянутого напрямку зокрема й ситуаційного управління підприємством взагалі. На жаль, у науці управління це питання недостатньо розглянуте.

Наявність і прояв системного взаємозв'язку елементів систем у ситуації приводить до висновку про закономірність виникнення причинно-наслідкового зв'язку у виникненні ситуацій. Існуюча можливість якісного виявлення цих взаємозв'язків дозволяє виконати класифікацію ситуацій, що виникають і виявляються в просторі та часі.

Аналіз упорядкованих ситуацій і масштабу їх розвитку дозволить, по-перше, вгадати, передбачати появу тієї чи іншої ситуації; по-друге, якісно та кількісно її оцінити; по-третє, вчасно розв'язати з найменшими втратами для організації.

В економічній літературі найбільш поширений опис стадійних характеристик управлінських ситуацій, пов'язаний з аналізом процесів прийняття рішень, узагальнений і наведений у роботі провідних вчених у цій сфері [8].

Заслугує на увагу думка таких авторів, як Н. Г. Чумаченко, А. П. Савченко і В. Г. Коренєва, що справедливо погоджують виникнення ситуацій не тільки з ходом виробничого процесу, а й з потребою планування й прогнозування розвитку виробничого процесу, що необхідно взяти на озброєння [7].

Ю. Ю. Екатеринославский у роботі "Управлінські ситуації: аналіз і розв'язок" вважає, що моделювання ситуації можна на базі тривимірної моделі, яка базується на поєднанні сукупності компонентів: Т — жива праця; ОБ — знаряддя праці; П — предмети праці; У — умови праці. Даний метод сам автор вважає дуже громіздким і недостатньо сформульованим для економічних систем. Автор даної праці [3] визначає також взаємозв'язок понять "проблема" і "проблемна ситуація". В управлінській практиці поняття "проблема" трактується як опис (відображення) проблемної ситуації як особливої форми управлінської ситуації: "Управлінська ситуація — це характеристика стану виробничої організації та її ланок, які, на думку суб'єкта управління, можуть бути задовільними і незадовільними. В останньому випадку ситуація стає проблемною, вона характеризує розбіжності між бажаними та реальними рівнями задоволення потреб суб'єкта" [13].

На думку Ю. П. Сурмина [9], вдалість вибору ситуацій визначається ступенем її відповідності досліджуваному явищу. Для вибору ситуації він вважає за доцільне скористатися класифікацією ситуацій за наступними ознаками: відповідність нормі, відповідність соціальному часові; складність; характер розвитку; ступінь новизни; можливість контролю; можливість дії.

Автори В. О. Василенко і В. І. Шостка вважають практично неможливим та недоцільним виконувати класифікацію ситуацій "на всі випадки життя", хоча і визнають деякі можливі ознаки такої класифікації: за джерелами виникнення, формою прояву, видами виробничої діяльності, функціями керування, охопленням, рівнями, тимчасовими параметрами, фактоутворюючими принципами і т. д.

Крім того, автори пропонують здійснити поділ управлінських ситуацій на три види: звичайні виробничі ситуації (це такий стан справ в організації на будь-який момент часу, коли виробничі й економічні показники підприємства чи його підрозділів, а також клімат у колективі знаходяться на належному рівні, тобто цілком відповідають наміченим планам або мають допустимі відхилення, встановлені стандартами підприємства); кризові ситуації (це одна з форм проблемної ситуації, яка характеризується можливістю втрат через відхилення, що перевищує межі обмежень і може привести підприємство в зону критичного ризику) та надзвичайні ситуації (такі, коли підприємство опинилося в зоні катастрофічного ризику, межа втрат якої перевищує критичний рівень, очікуваний виторг і в максимумі може досягати величини, рівної власному капіталу, чи його перевершувати (крах, банкрутство)). Наведена класифікація ситуацій, на думку авторів, дозволяє визначити ступінь їх ризику за допомогою теорій ймовірних величин і теорії надійності [7].

В. І. Максимов у статті [6] поділяє проблемні ситуації, що виникають за критерієм структурованості, на два типи: добре структуровані (для яких притаманна чітка структура, визначені дані, відомі джерела інформації, витрати на збір інформації невеликі); слабо структуровані, в яких є створення традиційних кількісних формальних моделей внаслідок їх невизначеності, якісного опису неможливе. До таких ситуацій відносяться соціально-економічні ситуації, які виникають на підприємствах. Далі автор відзначає, що для вирішення проблемних слабо структурованих ситуацій необхідне розуміння їх структурних властивостей та динамічних характеристик.

І. А. Пивина [14] вважає, що ситуації доцільно поділити на ділові (business) ситуації (ситуації заключення контрактів, угод, ситуації інвестування та ін.) і побутові ситуації (ситуації, які не знаходяться у діловій сфері). Але, як відзначає автор, ділові ситуації можуть переходити в побутові та навпаки внаслідок присутності в них однакових моментів. Такий поділ ситуацій дозволяє визначити оптимальні шляхи її розвитку на випадок появи конфлікту.

У роботі В. В. Павельєва "Структурна ідентифікація ситуацій і об'єктів" закладена ідея класифікації так званих "проблемних ситуацій" [15]. Проблема ситуація, на думку цього автора, це ситуація, яка відрізняється тим, що особи, які в ній знаходяться, оцінюють її негативно та не мають на цей час уявлення про те, як найкраще її змінити. Якщо сукупність та взаємозв'язок об'єктивних параметрів ситуації, що з достатньою повнотою визначають її сутність, виявлені, то таку проблемну ситуацію можна вважати структурованою. А якщо ситуація харак-

теризується тим, що частина її параметрів не виявлена, значення виявлених параметрів невідомі, можливі шляхи та засоби зміни ситуації невизначені, але загальна оцінка цієї ситуації негативна, то таку проблемну ситуацію вважають слабо структурованою.

Класифікація ситуацій за критерієм рівноваги використовується у відомій концепції рівноваги (J. F. Nach) Неша [16]. Рівновага Неша — це ситуація, в якій кожен з агентів обирає найкращі для себе дії при фіксованих діях інших (інакше кажучи, ситуація, де ніхто не може збільшити власний виграш, обравши в односторонньому порядку іншу дію).

А. А. Кулинич у своїй науковій статті [10] визначає такий клас ситуацій, як слабо визначені нестационарні динамічні ситуації (це унікальні ситуації, в яких здійснюється кількісний або якісний опис параметрів, законів і закономірностей розвитку, а динаміка параметрів супроводжується важко передбачуваними змінами її структури), до яких можна віднести соціально-економічні ситуації.

На думку автора цієї статті, для формування механізму поведінки — дії людини при вирішенні проблеми — дуже важливо поділити ситуації на *суб'єктні проблемні* (які фіксуються в термінах потреб суб'єкта управління та відображають факт їх незадоволення, наприклад, "затримка відвантаження продукції споживачам,") та *об'єктні проблемні* (формулюються на базі суб'єктних і відображають недостатню кількість засобів і факторів для вирішення певної проблеми, наприклад, "план підготовки випускників технічного училища не відповідає потребам підприємства в кадрах") ситуації. Також важливим є розподіл проблемних ситуацій на *ординарні* (проблемні ситуації, які вже успішно вирішувалися) та *неординарні* (проблемні ситуації, відносно яких немає досвіду їх вирішення); *статичні* (які не вимагають негайного вирішення) та *динамічні* (вони цього вимагають). Крім того, автор пропонує здійснити розподіл ситуацій на *віртуальні* та *реальні*. Це дозволить моделювати ситуації за допомогою каузально-когнітивної карти ситуації, вносити уточнення та потім реалізовувати в реальній ситуації.

Узагальнення способів класифікації ситуацій за різними класифікаційними ознаками подано у табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація ситуацій

Ознака класифікації 1	Різновиди ситуацій 2
Відповідність нормі	нормальні ситуації; девіантні ситуації; екстремальні ситуації
Відповідність соціальному часові	минулі ситуації; дійсні (актуальні) ситуації; майбутні ситуації
Складність	прості ситуації; складні ситуації; надскладні ситуації
Характер розвитку	детерміновані ситуації; ймовірно-стохастичні ситуації
Ступінь новизни	відомі ситуації; подібні ситуації; невідомі ситуації
Можливість контролю	Контрольовані ситуації; неконтрольовані ситуації

Закінчення табл. 2

1	2
Можливість дії	Сприятливі ситуації; змушені ситуації; критичні ситуації; безвихідні ситуації
Фактор виникнення	ситуації, пов'язані з ходом виробничого процесу; ситуації, пов'язані з плануванням і прогнозуванням розвитку; виробничого процесу
Види проблем у ситуаціях	суб'єктні проблемні ситуації; об'єктні проблемні ситуації; ординарні проблемні ситуації; неординарні проблемні ситуації
Ступінь ризику	звичайні виробничі ситуації; кризові ситуації; надзвичайні ситуації (крах, банкрутство)
Структурованість проблемної ситуації	добре структуровані ситуації; слабо структуровані ситуації
Сфера виникнення	ділові (business) ситуації побутові ситуації
Ступінь визначеності сукупності і взаємозв'язку об'єктивних параметрів проблемної ситуації	структуровані ситуації; слабо структуровані ситуації
Ступінь рівноваги в ситуації	рівноважні ситуації нерівноважні ситуації
Термін вирішення проблемної ситуації	статичні ситуації; динамічні ситуації
Відповідність реального життя	віртуальні ситуації; реальні ситуації

Висновки:

1. При описанні соціально-економічних ситуацій, які складаються в процесі взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем, потрібно враховувати не тільки специфічну структуру ситуацій, можливість її еволюції в часі, а й поведінку людей — активних суб'єктів ситуації, які істотно впливають на формування цілей і стратегій розвитку соціально-економічних об'єктів через реалізацію своїх інтересів — і протидію інтересам інших суб'єктів.

Враховання та керування інтересами учасників ситуації здійснює істотно більший вплив на ефективність діяльності підприємства, ніж керування його фінансово-економічними показниками.

2. Ситуація — це такий стан об'єкта управління (підприємства як відкритої системи), який визначається сукупністю найбільш важливих актуальних факторів, котрі характеризують стан ресурсів підприємства та інших компонентів зовнішнього середовища; загально-системних і суб'єктних факторів, що характеризують її взаємодіючі суб'єкти, їх цілі та можливості щодо впливу на розвиток ситуації.

3. Це дає підставу для розробки нового ситуаційно-суб'єктного підходу в управлінні підприємством, який базується на прогнозуванні та виявленні зовнішніх тенденцій, ризиків, небезпеки та можливостей, що здатні не тільки змінити ситуацію, яка нині склалася, але й визначати нові напрямки її розвитку в майбутньому з урахуванням поведінки людей — активних суб'єктів ситуації, які істотно впливають на формування цілей і стратегій розвитку соціально-економічних об'єктів через реалізацію своїх інтересів і протидію інтересам інших суб'єктів. Враховання та використання за власними інтересами змін, які здійснюються у зовнішньому середовищі, надає підприємству змогу значно економити власні обмежені ресурси.

Напрямом подальшого розгляду є визначення підходів та методів управління розвитком ситуації, яка склалася на підприємстві, як відкритої системи в його взаємовідносинах із зовнішнім середовищем на основі методології системного аналізу.

Література: 1. Mockler R. J. Situational Theory of Management. — Harvard Business Review, 1971. — V.49. — №3 — P. 150. 2. Форрестер Дж. Мировая динамика. — М.: Наука, 1988. — 168 с. 3. Поспелов Д. А. Ситуационное управление: теория и практика. — М.: Наука. — 288 с. 4. Гвишиани Д. М. Организация и управление. — М.: Изд. МГТУ им. Баумана, 1998. — 332 с. 5. Кунц Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций. / Кунц, О' Доннел. — М.: Прогресс, 1981. — Т. 1. — 498 с.; Т. 2. — 512 с. 6. Максимов В. И. Структурно-целевой анализ развития социально-экономических ситуаций // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC 2003). Труды 3-й Международной конференции в 2-х т. Т. 1 / Под ред. В. И. Максимова. — М.: Институт проблем управления РАН, 2003. — С. 5 – 6. 7. Василенко В. А. Ситуационный менеджмент. Навч. посіб. / В. А. Василенко, В. І. Шостка. — К.: ЦУЛ, 2003. — 286 с. 8. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства. Навч. посіб. / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. — 640 с. 9. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с. 10. Кулинич А. А. Система моделирования плохо определенных нестационарных ситуаций // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC 2002). Труды 2-й Международной конференции в 2-х т. Т. 2 / Под ред. В. И. Максимова. — М.: Институт проблем управления РАН, 2002. — С. 44. 11. Sveiby K. E. Monitoring Intangible Assets for Financial Success. <http://www.sveiby.com>. Аи. 12. Бузский М. П. Ситуация как протоформа конституирования предметности // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC 2004). Труды 4-й Международной конференции в 2-х т. Т. 1 / Под ред. В. И. Максимова. — М.: Институт проблем управления РАН, 2004. — С. 30 – 33. 13. Екатеринбургский Ю. Ю. Управленческие ситуации: анализ и решения. — М.: Экономика, 1988. — С. 15. 14. Пивина И. А. Парадоксы ситуационных отношений в когнитивном менеджменте // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC 2001). Материалы 1-й Международной конференции в 3-х т. Т. 2 / Под ред. В. И. Максимова. — М.: Институт проблем управления РАН, 2001. — С. 91 – 96. 15. Павельев В. В. Структурная идентификация ситуаций и объектов // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC 2003). Труды 3-й Международной конференции в 2-х т. Т. 2 / Под ред. В. И. Максимова. — М.: Институт проблем управления РАН, 2003. — С. 105. 16. Nash J. F. Non-cooperative games. — Ann/ Math. 1951. — Vol. 54. — P. 286 – 295.

Стаття надійшла до редакції
29.01.2005 р.

УДК 657.15(035)

Назарова Г. В.

ДИВИДЕНДНА ПОЛІТИКА В УПРАВЛІННІ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

In the article the questions of formation the dividend politics of joint-stock companies, revealing the disagreements and contradictions during the charge and payment of dividends are

© Назарова Г. В., 2005